

E-DEMOKRASİYİ E-KATILIM ÜZERİNDEN OKUMAK: KAVRAMSAL BİR ANALİZ

Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ*

Dr. Öğr. Üye. Erdal BAYRAKÇI*

Arş.Gör. Niyazi KARABULUT*

ÖZ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler yaşamın tüm alanlarını etkilediği gibi devlet vatandaş ilişkilerini, kamu yönetimlerini ve siyaset yapım sürecini de derinden etkilemiştir. Böylece 1990'lı yılların başında internetin yaygın olarak kullanılmaya başlanması sosyal ve kamusal yaşamın elektronikleşmesinin önünü açmıştır. Devletin sunduğu kamusal hizmetlerin online olarak tek taraflı vatandaşlara sunulması ve böylece devletin elektronikleşmesi ile başlayan arz yönlü süreç, vatandaşların da sürece birer aktör olarak katılabildikleri hem talep, istek ve beklentilerini hem de oluşturdukları içerikleri paylaşabildikleri iki yönlü bir sürece doğru evrilmiştir. Bugün artık internet, e-devlet, dijital devlet, e-demokrasi, e-katılım, e-oylama, e-vatandaş, e-belediye, akıllı kentler ve sosyal medya gibi kavramlar oldukça sık telaffuz edilmekte, kullanılmakta ve her geçen gün bu kavramlar yeni anlamlar da kazanmaktadır.

Devlette ve kamu yönetimlerinde elektronikleşmenin gerçekleştiği dönemde, demokrasi olgusu da önüne "e" eki almış ve elektronik ortama taşınarak çağa ayak uydurmuştur. E-demokrasinin elbette demokrasinin de tam manasıyla tesis edilebilmesi için gerekli olan en önemli faktörlerden biri "katılım"dır. Nitekim katılımın temelinde yer alan, vatandaşların kamu görevlilerini seçme ve kendisini temsil etme görevini verme hakkı demokrasinin diğer ilkelerinin öncülü olarak değerlendirilmektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, e-demokrasi, e-katılım ve e-yönetişim kavramlarını analiz edip aralarındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada öncelikle e-demokrasi kavramı ele alınmış, e-demokrasinin literatürdeki tanımlarına yer verilmiş, e-demokrasinin amacı ve uygulama alanlarına değinilmiştir. Ardından e-yönetişim bağlamında e-katılım kavramı ele alınmış, e-katılımın unsurları "e-katılımın aktörleri, e-katılımı etkileyen faktörler, e-katılım faaliyetleri, e-katılımın etkileri ve e-katılımın değerlendirilmesi" bağlamında incelenmiştir. Çalışma nitel bir yöntemle oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Dijitalleşme, E-demokrasi, E-Katılım, E-Yönetişim.

APPROACHING E-DEMOCRACY THROUGH E-PARTICIPATION: A CONCEPTUAL ANALYSIS

ABSTRACT

The developments experienced in information and communication technologies deeply affected the relations between state and citizens, public administration bodies and policy making processes as well as all areas of life. Thus, at the beginning of the 1990's, the widespread use of the internet opened the way for electronicization of social and public life. The process began with the one sided online provision of public services by the state to citizens and thus the

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, eorselli@konya.edu.tr, ORCID NO: 0000-0003-3977-0099

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID NO: 0000-0003-1939-5420

*Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, karabulutnyz@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-6175-2025

electronicization of the state has evolved into a two-way process in which citizens can participate as actors in the process, and they can share their demands, wishes, and expectations as well as the content they create. Today, the concepts such as internet, e-government, digital state, e-democracy, e-participation, e-voting, e-citizen, e-municipality, smart cities, and social media are being pronounced continually and used very frequently and these concepts also gain new meanings day by day.

In the period when the electronicization took place in the state and public administrations, the phenomenon of democracy took th prefix of "e" and so it kept the electronic era. One of the most important factors in e-democracy is "participation" in order for the democracy to be established with full certainty. Indeed, the right of citizens to participate in the processes of electing public officials and giving the right of representing themselves on the basis of participation is considered to be the premise of other principles of democracy.

In this direction, the aim of this study is to analyze the concepts of e-democracy, e-participation, and e-governance and to analyze the relationship between them. In the study, the concept of e-democracy was first discussed, the definitions of e-democracy in the literature were expressed, and the aim and application areas of e-democracy were mentioned. Then, the concept of e-participation is examined in the context of e-governance and the elements of e-participation are examined in the context of "actors of e-participation, factors affecting e-participation, e-participation activities, effects of e-participation, and evaluation of e-participation". The study was formed by a qualitative method.

Keywords: Democracy, Digitalization, E-Democracy, E-Participation, E-Governance.

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler yaşamın tüm alanlarını etkilediği gibi devlet vatandaş ilişkilerini, kamu yönetimlerini ve siyaset yapım sürecini de derinden etkilemiştir. Böylece 1990'lı yılların başında internetin yaygın olarak kullanılmaya başlanması sosyal ve kamusal yaşamın elektronikleşmesinin önünü açmıştır. Devletin sunduğu kamusal hizmetlerin çevrimiçi olarak vatandaşlara tek taraflı sunulması ve böylece devletin elektronikleşmesi ile başlayan arz yönlü süreç, vatandaşların da sürece birer aktör olarak katılabildikleri hem talep, istek ve beklentilerini hem de oluşturdukları içerikleri paylaşabildikleri iki yönlü bir sürece doğru evrilmiştir. Bugün artık internet, e-devlet, dijital devlet, e-demokrasi, e-katılım, e-oylama, e-vatandaş, e-belediye, akıllı kentler, sosyal medya gibi kavramlar oldukça sık telaffuz edilmekte, kullanılmakta ve her geçen gün bu kavramlar yeni anlamlar da kazanmaktadırlar.

Devlette ve kamu yönetimlerinde elektronikleşmenin gerçekleştiği dönemde, demokrasi olgusu da önüne "e" eki almış ve elektronik ortama taşınarak çağa ayak uydurmuştur. Elektronik demokrasi kavramının ortaya çıkması demokrasinin ilerlemesi ve gelişmesi açısından, özellikle temsili demokrasinin temsilde adaleti sağlayamadığı tartışmaları gündemdeki yerini ve sıcaklığını korurken, yeni bir dönem başlatmıştır. Dünyada son yıllarda yapılan seçimlere katılım oranları incelendiğinde ciddi düşüşler de gözlemlenmektedir. Bu bağlamda; e-demokrasi düşüncesi oldukça ilgi gören bir olgu olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

E-demokrasinin, elbette demokrasinin de tam manasıyla tesis edilebilmesi için gerekli olan en önemli faktörlerden biri “katılım”dır. Nitekim katılımın temelinde yer alan, vatandaşların kamu görevlilerini seçme ve kendisini temsil etme görevini verme hakkı demokrasinin diğer ilkelerinin öncülü olarak değerlendirilmektedir. Ancak katılım konusunu yalnızca seçme veya oy verme ile sınırlı görmek katılım konusuna dar bir pencereden bakmaktır. Katılım konusunu, “*kamu politikalarının belirlenmesinde, uygulanmasında ve denetlenmesinde yer alma*” ya da “*iktidarı kullanan kurum ve kişilerin aldıkları kararları etkileme amacına yönelik tüm eylemler*” (Çitci, 1996: 10) olarak görmek gereklidir. Bu doğrultuda vatandaş katılımı ise en temel anlamda, vatandaşların kamu politikalarının belirlenmesi ve uygulanması aşamalarında yer alması, sürece dâhil olarak etkileyebilmesi olarak ifade edilebilir. Vatandaşların katılımı, onları devlet ile birbirine yaklaştırmaktadır. Bununla birlikte vatandaşların politika yapım süreçlerine dahil olmaları, görüş bildirmeleri, yöneticileri ve politikacıları denetleyecek mekanizmalar oluşturmaları, ihtiyaç ve istekleriyle ilgili taleplerde bulunmaları ve benzeri faaliyetlerin içinde yer almaları vatandaş ile hükümetin ve devletin sürekli bir ilişki içerisinde olmaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Böylece ortaya çıkan etkileşim sayesinde yönetim ve e-yönetişim anlayışının temelleri atılmaktadır.

Vatandaşların, iş ortaklarının, kurumların ve kuruluşların dolayısıyla tüm toplumsal paydaşların karar alma mekanizmasına müdahil oldukları ve işleyişte söz sahibi oldukları bir sistemi ifade eden e-yönetişimin amacı; vatandaş katılımını artırmak, hizmet sunumunu geliştirmek, daha şeffaf, hesap verebilir bir kamu sektörü yaratmak, bilgi ile iletişim teknolojilerini aktif ve etkili olarak kullanmaktır. Bu bağlamda e-yönetişim, katılım ve etkileşim öğelerini bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılarak sisteme dâhil etmektedir. E-yönetişim anlayışında, doğrudan alınan kararlar yerine süreçler, önceden belirlenmiş kurallar yerine ulaşılmaya çalışılan hedefler, tek taraflı uygulamalar yerine koordinasyon ve belirli roller yerine performansa dayalı bir yönetim geçişleri olduğu gözlemlenmektedir (Singh ve Sharma, 2009: 2). Bu noktada yine bu geçiş sürecinde katılımın ne kadar önemli bir yer tuttuğunun altı çizilmelidir.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, e-demokrasi, e-katılım ve e-yönetişim kavramlarını analiz edip aralarındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada öncelikle e-demokrasi kavramı ele alınmış, e-demokrasinin literatürdeki tanımlarına yer verilmiş, e-demokrasinin amacı ve uygulama alanlarına değinilmiştir. Ardından e-yönetişim bağlamında e-katılım kavramı ele alınmış, e-katılımın unsurları “*e-katılımın aktörleri, e-katılımı etkileyen faktörler, e-katılım faaliyetleri, e-katılımın etkileri ve e-katılımın değerlendirilmesi*” bağlamında incelenmiştir. Çalışma nitel bir yöntemle oluşturulmuştur.

1. E-Demokrasinin Tanımı, Özellikleri ve E-Yönetişim

Doğrudan demokrasi denildiğinde ilk akla gelen ve Atina demokrasisi olarak nitelendirilen eski Yunan site devletlerinde doğrudan demokrasi uygulanmakta idi. Nitekim vatandaşlar tartışmak ve temel konularda oy kullanmak üzere sık sık bir araya gelirlerdi. 18. yüzyıldan itibaren demokrasinin yeniden doğuşuyla birlikte, devletler artık site devletleri olmaktan çıkıp geniş ülkeler ve kültürel açıdan farklılaşmış toplumlar haline gelmişlerdir.

Nüfusları site devletlerine oranla fazlalaşan ve vatandaşların her oylamaya katılacak vakti, bilgisi ve uzmanlığı bulunmayan böylesi toplumlarda doğrudan/katılımcı demokrasinin uygulanması zorlaşmış ve olanaksızlaşmıştır. Modern devletlerde vatandaşlar ayrıca, genelde aralarında uzun mesafeler bulunan farklı şehirlerde yaşamaktadır. Bunun sonucu olarak, her oylama için hazır bulunmaları gerekse; oylama hem çok yavaş hem de çok pahalı olması söz konusu olacaktır. Bu bağlamda doğrudan demokrasinin uygulanmasının zorluklarına karşı, vatandaşlara yönetimde onlar adına karar verecek ve oy kullanacak temsilcilerini seçme izni verilerek bu mesele çözümlenmeye çalışılmıştır. Ancak unutmadan bir hususun altını çizmek gerekir ki; eski Yunan site devletlerinde demokrasi gerçek anlamda katılımcı değildi. Her zaman bir görevlinin temsilci olarak atanması ve vatandaşlar adına hareket etme yetkisiyle donatılması söz konusu olmuştur. Modern bir hükümetin vermek zorunda olduğu karar sayısı düşünüldüğünde, bunun tersinin ne kadar zor olacağı anlaşılmaktadır. Ama hiçbir demokrasi tam olarak temsili de değildir. Vatandaşlar en azından temsilcilerini seçmek için katılımında bulunmaktadırlar (Lenihan, 2005: 276-277).

Avrupa Aydınlanması sürecinde, modern anayasal ve temsili demokrasinin entelektüel temelleri atılmıştır. Demokratik kurumların teşviki, yönetilenlerin rızasına dayanan cumhuriyetçi bir devlet fikri John Locke ve Charles Louis de Secondat, Baron de Montesquieu tarafından desteklenmiştir. Montesquieu'nun devletin yürütme, yasama ve yargı dalları arasında ayrık ve dengeli güçler kavramı, Birleşik Devletler Anayasası'nın felsefi temellerinin oluşturulmasına yardımcı olmuş, dolayısıyla dünya çapında anayasal temsili demokrasiler için bir rol model olmuştur (Mahrer, 2007: 225). Ancak doğrudan demokrasinin fiilen uygulanmasının zor olması nedeniyle temsili demokrasi yöntemine geçilmesi sonucu demokrasinin tam işletilemediği, temsilde adaletin sağlanamadığı, gerçek demokrasiden uzaklaşıldığı yönünde birçok eleştiri yapılmıştır.

Bu bağlamda, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve özelde de internetin, temsili demokrasinin zayıflıklarının ortadan kaldırılmasında ve hatta yeniden inşa edilmesinde önemli bir potansiyele sahip olduğu iddiasıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Bu nedenle de internet, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sosyal medya doğrudan demokrasi tartışmalarının merkezine yerleşmiştir (Gökce ve Örselli, 2012: 42; Örselli, 2013: 1698).

Bilgi ve iletişim teknolojileri vatandaşlar ile devlet arasındaki engelleri, gerek merkezi gerekse yerel düzeyde geleneksel ilişki şekillerinin üstesinden gelerek ve vatandaş katılımı için elektronik olarak yönetilen yeni alanlar sunarak aşmaktadır (Maria ve Rizzo, 2005: 88). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişme hem sosyal hayatı etkilemekte ve değiştirmekte hem de bu reel sosyal alanın dışında yeni bir sanal (*virtual*) sosyal alanın oluşmasına neden olmaktadır (Cindoğlu, 2007: 2).

Ayrıca internet vatandaşların demokratik süreçlere katılımını artıracak stratejik teknolojik araçlar olarak görülmektedir (Maria ve Rizzo, 2005: 87). Bilgi iletişim teknolojileri bireylerin görüşlerini ifade edilebildiği ve başkalarına ulaştırabildiği etkileşimli bir deneyim sağlamanın yanında; bu özelliği bilgi ve iletişim teknolojilerini geleneksel basından ve

elektronik ortamdan ayrı tutar ve vatandaşlara siyasi ve demokratik süreçlere daha fazla dâhil olma fırsatını sunmaktadır (Williamson, 2010: 322).

E-demokrasi kavramının literatürde çok farklı şekillerde tanımlandığı söylenebilir. E-demokrasinin tanımı; “vatandaşların resmi bilgiye erişimi” gibi basit bir şey olabileceği gibi; aynı zamanda “vatandaşların resmi görevlilere ulaşma ve etkileşime girme (e-mail veya diğer elektronik araçlar üzerinden); resmi önerilere (bütçeler, nazım imar planları vb.) ve düzenlemelere ilişkin çevrimiçi değerlendirme ve yorum; çevrimiçi forumlar, çevrimiçi istişareler ve çevrimiçi referandum; çevrimiçi kayıt; e-oylama vb. araçlar üzerinden resmi faaliyet ve kararlara vatandaş katılımı imkânlarını içerecek şekilde vatandaşlar ve devlet arasında çok daha kapsamlı ve karmaşık etkileşimi” de içerebilir. E-demokrasi siyasal sistemin teknoloji sayesinde bir bakıma dönüşmesini ifade etmekte (Grönlund, 2002: 26) ve genellikle, temsili sistemi daha doğrudan vatandaş katılımı olanı için terk etmek olarak kabul görmektedir (Norris, 2007: 165; Gökçe ve Örselli, 2012: 42-43; Örselli, 2013: 1698-1699).

E-demokrasi kavramı, genel olarak vatandaşların siyasi karar alma ve fikir oluşturma süreçlerine çevrimiçi katılımını içeren geniş bir uygulama alanını ifade etmektedir (Macintosh, 2004:2). E-demokrasi ile ilgili literatürdeki açıklamalar incelendiğinde, kavramın temel olarak katılımcı ve müzakereci demokrasi modellerine dayandığı görülmektedir. Ancak, çok da uzun olmayan e-demokrasi tecrübesine bakılarak siyasal katılım ve kamusal söylem için çevrimiçi araçların kullanılması yoluyla modern demokrasinin temel bir reformunun gerçekleştirilmesinin hedeflendiği söylenebilir (Clift, 2004:2).

Bu hedefler büyük bir beklenti doğurmakta ve e-demokrasinin teoriden uygulamaya geçişinde demokratik mekanizmaların yeni biçimler kazanmasının önünü açmaktadır. Bununla birlikte, e-demokrasinin, vatandaşlar arasında ve temsili demokrasinin aktörleri ile seçmenler arasında yeni iletişim biçimleri oluşturması da getirdiği yeniliklerden biridir. Bu yenilikler ve değişiklikler sadece çevrimiçi siyasal süreçlere eklenmekle kalmayıp aynı zamanda çevrimdışı siyasal süreçlerin koşullarını da birçok yönden etkilemektedir. Uygulanan çeşitli e-demokrasi araçları, içinde yer aldıkları siyasal süreçlerin doğasına ve uygulamalarında yer alan aktörlerin becerilerine, taleplerine ve beklentilerine bağımlı olarak siyasal süreçleri etkilemektedirler. Bu bağlamda, kavramın kapsamı değerlendirildiğinde, doğal bir sonucu olarak açık ve kapsamlı bir e-demokrasi tanımı oluşturmak hiç de kolay değildir.

E-demokrasi, nispeten yeni bir kavram olarak ve teknoloji, internet ve elektronik gelişmişlik ile olan temel ilişkilerinden dolayı kendiliğinden değişmekte olan ve biraz da öngörülemeyen bir şekilde akışkan bir kavramdır. Dolayısıyla e-demokrasi kavramının “e” ve “demokrasi” gibi iki bileşenin basit bir bileşimi olarak tanımlamak mümkün değildir. Kavramın içerisinde yer alan akışkanlık dikkate alınarak geniş bir tanımlama alanı bırakmak gerekmektedir. Zira bu akışkanlık nedeniyle e-demokrasinin “e” bileşeni zamanla büyük değişimler geçirme riski taşımaktadır. Bu bağlamda günümüzdeki anlamda e-

demokrasi; “hizmet, katılım ve siyasal iletişimde dijital medyanın, internetin ve teknolojinin desteği ile demokrasinin uygulanması” olarak açıklanabilmektedir (Milakovich, 2010: 7).

E-demokrasinin aktörleri hükümetler, kamu yöneticileri, medya, siyasi partiler ve çıkar grupları, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütler ve vatandaşlardır (Clift, 2003:1). Tüm sayılan bu aktörlerin e-demokrasi süreçlerine dâhil olması ile birlikte ortaya bir e-demokrasi modeli çıkmaktadır. Bu modelde hükümetler bilgi ve iletişim teknolojileri kanalları vasıtasıyla bilgiye erişim sağlamakla yükümlüdürler. Bu olanak sayesinde vatandaşlar ile elektronik olarak etkileşime girerek e-demokrasi sürecini üretmektedirler. Kamu yöneticileri de aynı kanallar vasıtasıyla vatandaşlarla etkileşime girme ve vatandaşların talep ve görüşlerini alma sorumluluğunu üstlenmektedirler.

Bunun yanında siyasi partiler ve çıkar grupları çevrimiçi kampanyalar yürüterek elektronik ortamda demokratik bir etkileşim ortamı yaratmaktadır. Medya kuruluşları çevrimiçi bilgi akışı, bilginin dolaşımı ve dönüşümü açısından önemli roller üstlenmektedirler. Sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler de yine siyasi partiler gibi çevrimiçi kampanyalar yürüterek karar alma süreçleri üzerinden etki kapasitelerini arttırmayı hedeflemektedirler. Bu modelin içerisine dışarıdan teknik, teknolojik ve enformasyonel destek sağlamakta olan özel sektör kuruluşları da dâhil edilebilmektedir. Ancak sonuç olarak modele bir bütün olarak bakıldığında e-demokrasi modelinin ana aktörü vatandaşlardır. Tüm aşamalarda aktif veya pasif olarak sürecin içinde olan vatandaşlar, e-yönetişimi en canlı tecrübe eden aktörler olarak “e-vatandaş” statüsüne gelmektedirler (Sæbø ve Päivärinta, 2006). Modelin işlemesi ile birlikte klasik e-devlet yöntemlerini aşan etkileşimin güçlü olduğu bir e-yönetişim sistemi meydana gelerek e-demokrasi anlayışı tesis edilmektedir.

E-demokrasi anlayışının tesis edilmesinin belli başlı amaçları ve hedefleri bulunmaktadır. E-demokrasinin öncelikli amacı insan haklarını ve demokrasiyi geliştirmek ve yaymak olarak belirtilebilir. Zira internet ve diğer e-demokrasi kanalları bilgi akışının kolaylaşması, sansür uygulamalarını ve bilgi eksikliğini engelleyerek özgür düşünce ortamı yaratmaktadır. Bu özgür düşünce ortamında bilgi almakta ve fikrini bildirmekte özgürleşen vatandaşlar temel insan hakları açısından ve demokrasinin temelinde yatan siyasal hakları açısından gelişme göstermektedirler (Van Dijk, 2000). E-demokrasi kapsayıcı olması bağlamında da demokrasi ve eşitlik açısından vatandaşlara avantaj kazandırmaktadır. Belli başlı avantajlar olarak etkin katılım olanağı, hızlı bilgi edinme olanağı, karar alma süreçlerini daha aktif kontrol edebilme ve denetleme olanağı gibi olanaklar örnek gösterilebilmektedir. Bu avantajların vatandaşlar tarafından kazanılması e-demokrasinin temel amaçlarına ulaşması anlamına gelmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı kanallar ile hem arz hem de talep yönlü karar alma süreçlerine dâhil olan vatandaşlar elektronik yönetişimin aktif birer aktörü konumuna gelmektedirler. Hatta çevrimiçi kanallarda fikirlerini paylaşan, vatandaşların geri dönüş almaları ile ortaya çıkan etkileşim sonucunda katılım mekanizmaları harekete geçirilerek demokrasi anlayışı güçlendirilmektedir.

Ayrıca e-demokrasinin, e-yönetişime geçiş ile birlikte e-devlet anlayışında tek taraflı olarak hizmet sunumuna dayanan anlayışın yerine katılımcı bir anlayışın tesis edilmesi açısından hükümet kararlarında katılımı artırma, vatandaşların hükümete olan güvenini ve şeffaflığı artırma, vatandaşlar ile birlikte sivil toplum kuruluşları ve iş dünyası gibi farklı paydaşları da dâhil etme gibi farklı hedefleri ve amaçları da bulunmaktadır (Clift, 2003).

E-demokrasi anlayışının amaçlarına ulaşabilmesi için uygun uygulama alanları ve etkileşim biçimlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda e-demokrasinin uygulama alanları da belirli değişkenlere ve ihtiyaçlara bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Akgün'e göre (2003: 74) e-demokrasinin beş farklı uygulama alanı bulunmaktadır. Bu uygulama alanları; internet üzerinden yürütülen siyasal kampanyalar ve siyasi parti faaliyetleri, internet üzerinden yürütülen lobicilik faaliyetleri, e-devlet uygulamaları içerisindeki faaliyetler, internet siteleri ve sosyal medya ortamlarında yürütülen faaliyetler ve internet üzerinden örgütlenen sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kuruluşların faaliyetleri olarak nitelenmektedir. Tüm bu uygulama alanları belirli eksikliklerin doldurulması hedefiyle ortaya çıkarılmış olan alanlar olarak öne çıkmaktadırlar. Temsili demokrasinin bünyesinde bulunan katılım eksikliği, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı kanal çeşitliliği sayesinde katılımcı bir demokrasi modeline dönüştürülmeye çalışılmaktadır (Lenihan, 2005). Böylece e-demokrasi uygulamaları vasıtasıyla hayata geçirilen en önemli gelişme katılımın artırılması olmaktadır.

Etkileşim biçimlerine bakıldığında da en öne çıkan etkileşim biçiminin vatandaş katılımı olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle e-demokrasi aktörlerinin hepsinin internet erişiminin kolaylaşması ve internet üzerinden erişilebilen bilgi kapasitesinin sürekli olarak artması ile vatandaş katılımı desteklenmektedir. Çevrimiçi tartışma grupları, mail grupları, sosyal medyada yaratılan karşılıklı tartışma ortamları bilginin dolaşımını sağlayarak kamu politikası üretme süreçlerinde vatandaşların fikirlerini paylaşma olanaklarını geliştirmektedir. Bu nedenle tüm aktörlerin dâhil oldukları ağlar sonucunda geniş bir etkileşim alanı oluşturularak karar alma süreçlerinde daha fazla ve daha etkili vatandaş katılımının önü açılmaktadır. Ancak e-yönetişimin güçlendirilmesi bakımından yalnızca vatandaşların katılımının desteklenmesi yeterli değildir. E-demokrasinin birçok etkileşim biçimi bulunmaktadır. Bu etkileşim biçimlerinin başında gençlerin katılımı, sivil toplum örgütlerinin katılımı, katılımcı demokrasinin geliştirilmesi, kamusal hizmetlerde şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırma gibi etkileşim yöntemleri bulunmaktadır (Chadwick, 2003). Tüm bu yöntemlerin e-yönetişimin temel ilkeleri ile uyumlu olması; e-yönetişimin e-demokrasi ile arasında organik bir bağ olduğunu ortaya koymaktadır. Bu organik bağı oluşturan en önemli element ise katılım olmaktadır.

E-yönetişim ve vatandaş katılımı birbirlerini tamamlayan iki kavram olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca e-demokrasi ve e-katılım da e-yönetişim açısından olmazsa olmaz unsurlardır. Elektronik ortamda gerçekleşen politika döngüsü, bilgi akışı, karar alma süreçleri, forumlar ve diğer faaliyetler kapsamında e-yönetişim içerisinde elektronik bir vatandaş katılımının desteklenmesi gerekliliği, e-demokrasinin gelişmesinde etkili olacaktır.

2. E-Katılım Kavramı ve Tanımı

E-katılım, başta internet olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerinin aracılık ettiği toplumsal, demokratik ve istişari süreçlere katılımın genişletilmesini ve dönüşümünü içermektedir (Sæbø vd, 2007:401). Adil ve etkin bir toplum ve hükümeti teşvik etmek için en son teknoloji gelişmeleriyle aktif vatandaşlığı desteklemeyi ve katılımı arttırmayı hedeflemektedir. E-demokrasinin bir bileşeni olarak düşünülen e-katılım, e-demokrasi ile bağıntılı olsa da e-demokrasiden bağımsız bir gelişim süreci de göstermektedir. E-yönetişim ile vatandaş katılım arasındaki ilişkinin temel çıktısı olarak e-katılım, yönetim felsefesinin elektronik ortama taşınmasındaki en önemli unsurlardan birisi olarak ifade edilmektedir. Zira e-katılım kavramının meydana getirilmesindeki amaç, kamu politikalarında ve siyasi karar alma süreçlerinde etki ve değişimler yaratılarak demokraside aktif vatandaş katılımının teşvik edilmesidir (Macintosh, 2004).

E-katılım kavramı da tanımlanırken, e-demokraside olduğu gibi, kavramı “e” ve “katılım” kavramlarının basit bir birleşimi olarak görmek doğru değildir. E-katılım kavramı, katılım kavramını tüm içeriğiyle birlikte kapsamamaktadır ve yalnızca katılım kavramının yeni bir biçimi olarak ifade edilmektedir.

Yönetim, siyaset ve sivil toplum arasında kurulan ilişkilerinde e-katılım, e-yönetişimin önemli bir aracı olarak yer almaktadır (Grönlund ve Horan, 2005). E-katılım vasıtasıyla sivil toplum ve yönetim arasındaki ilişkiler elektronik ortamda yürütülmektedir. Bu noktada sivil toplumun idari süreçlere katılımı teknoloji ile desteklenerek güçlendirilmektedir. Ancak e-katılımın merkezinde vatandaşlar yer almaktadır. Vatandaşların dijital ortamda yönetim faaliyetlerine katılımının sağlanması e-katılımın öncelikli amacı olarak ifade edilebilir. E-katılım, hükümetler tarafından alınan kararlarda vatandaşların dâhil edilmesi ve dijital ortamda vatandaşlara hizmetler sunulması amaçları bağlamında vatandaş odaklı bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda geçmiş e-katılım deneyimleri ve e-katılıma bağlı olarak gelişen faaliyetlere bakıldığında vatandaşların kavramın merkezinde olduğu, ayrıca birçok farklı aktörün de e-katılım süreçlerinde yer aldığı gözlemlenebilmektedir.

E-Katılım deneyimleri 1980’li ve 90’lı yıllarda telefon ve televizyon ya da 2000’li yıllarda internet gibi teknolojilerin demokratik birer araç olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Son yıllarda ise e-katılım deneyimleri tüm dünyada son derece büyük bir gelişme göstermiştir. Ancak yine de siyasal sistemlerde teknolojik mekanizmalar aracılığıyla radikal değişimlerin gerçekleştirilmesi birçok zorlukla karşılaşmıştır. Bunun sonucu olarak da e-katılım deneyimlerinin aktif olarak hayata geçirilmesinde ve sürekli olarak kullanılmasında etkili olan itici güçlerde önemli farklılıklar meydana gelmiştir. Dolayısıyla e-katılımı etkileyen unsurların incelenmesi e-katılımın gelişiminin anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

E-katılım konusundaki talep ve sunumu etkileyen dört faktör bulunmaktadır. Bu faktörler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Kubicek ve Westholm, 2007: 207-210; Gökce ve Örselli, 2012: 46-47):

İlk olarak değinilebilecek faktör siyasal ilgi ve bunun neticesinde oluşan vatandaş katılımıdır. Vatandaşlar daha az itaatkâr ve bağımlı ve daha fazla tüketici ve değişken olduklarından, eski temsil stilleri değişmeye zorlanmaktadır ve sivil toplum kuruluşlarına geleneksel üyelik yok olmaktadır. Birçok demokraside, yalnızca seçimlerdeki katılım oranları değil, aynı zamanda siyasal sürece dönük bağlılık ve devlete duyulan güvenle birlikte, sivil ağlara üyelikler ve uzun dönemli siyasal katılma da azalmaktadır. Günümüzde artık vatandaşlar, siyasal süreçlerde seçici ve odaklanmış olmakla birlikte sınırlı katılımı ve siyasal-yönetimsel süreçlerin şeffaflığını tercih etmektedirler.

İkinci faktör, sivil toplum örgütlerinin gelecekteki rollerine ilişkindir. Toplumsal olarak siyasete yabancılaşmış bir yapı varken diğer yandan giderek sınır tanımayan ve daha fazla bağımsız hareket eden yeni siyasi örgütler ortaya çıkmaktadır. Bu arada, çıkar grupları da daha fazla bilgilenmekte, ağlar üzerinden daha fazla bağlantılı hale gelerek özellikle de orta kademe bürokrasiye daha fazla baskı yapabilme imkânına sahip olmaktadır. Siyasal paydaşlardan biri olarak sivil toplum kuruluşları internetin avantajlarını kullanmışlardır. Bu gruplar için temsil uygulamaları üst düzeyde önemlidir çünkü hedef gruplarla iletişim normal olarak medya kanalları üzerinden sağlanabilir. Elektronik postalaşma (listeleri) spesifik bilginin yüksek uzaklıklardan bilgi yayılımına iyi bir örnektir.

Üçüncü faktör kamusal bilgiye ücretsiz erişim olanağının bulunup bulunmamasıdır. Bu bağlamda birçok ülke vatandaşlarına kamusal işlemlerle ilgili bilgilere erişimi sağlayan bilgi özgürlüğü uygulamaları başlatılmıştır. Özellikle sivil toplum kuruluşları bu erişim haklarından yararlanmaktadır.

Son olarak bilgi iletişim teknolojilerine duyulan güven ve veri kişiselliği konularıyla ilgili farkındalık da katılımcı süreçler ve e-demokrasi araçlarının kullanımı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Vatandaşlar ve özel şirketler verilerinin nasıl kullanıldığını ve verilerinin nasıl korunduğunu bilmek istemektedirler. Bu eğilimler bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımını olumsuz yönde etkileme gücüne sahiptir.

3. E-Katılımın Unsurları

Tanımlanırken kavrama bırakılan geniş alan sonucunda e-katılımın teoriden uygulamaya geçişinde bazı belirleyiciler ve unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak e-katılım bazı değişkenlere bağlı olarak şekillenen bir uygulama alanına sahip olmuştur. Bu değişkenleri Sæbø ve arkadaşları (2007) “*e-katılımın aktörleri, e-katılımı etkileyen faktörler, e-katılım faaliyetleri, e-katılımın etkileri ve e-katılımın değerlendirilmesi*” olarak beş farklı grup altında sınıflandırmaktadırlar:

3.1. E-Katılımın Aktörleri

E-katılımın aktörleri; vatandaşlar, siyasetçiler, kamu kurumları, kamu personeli, sivil toplum kuruluşları ya da gönüllü kuruluşlar olarak belirtilebilir. Burada vatandaşlar e-katılım

faaliyetlerini hem yürüten hem de bu faaliyetlerden faydalanan aktörler olarak ve e-katılım süreçlerinin itici gücü olarak en önemli aktör pozisyonunda yer almaktadırlar. E-katılım mekanizmasının temelinde de vatandaş katılımı bulunmaktadır (Hacker, 2004). Vatandaşlar, siyasi aktörler ve yöneticiler arasındaki çevrimiçi etkileşim e-katılımın en çok tartışılan noktalarından birisi olmuştur (Chadwick ve May, 2003). Zira bu aktörler arasındaki rol paylaşımları bilgi ve iletişim teknolojileri geliştikçe ve çevrimiçi olanaklar çoğaldıkça karmaşık bir hal almaktadır. Ancak teknoloji geliştikçe ve çevrimiçi ortamlar çeşitlendikçe vatandaşlar siyasal anlamda daha güçlü bir konuma gelmekte ve katılım açısından daha fazla fırsata sahip olmaktadır. Bu bağlamda vatandaşlar gittikçe daha güçlü bir aktör konumuna gelmekte ve e-katılım aktörleri arasındaki ilişki içerisinde de belirleyici roller üstlenmektedirler (Klein, 1999).

Siyasetçiler vatandaşların taleplerini dikkate almak ve bu taleplere bağlı olarak e-katılım faaliyetlerini planlamakla sorumludurlar. Planladıkları e-katılım faaliyetlerinden siyasi bir kazanç elde etme amaçları bulunmaktadır. Siyasetçiler hem bireysel olarak hem de siyasi parti katılımı olarak çevrimiçi organizasyonlarda yer alabilmektedirler. Bu nedenle kimi zamanlarda vatandaşlar gibi siyasetçiler de e-katılımın merkezinde yer alan aktörler konumuna gelmektedirler (Sæbø ve Päivärinta, 2006). Siyasetçilerin e-katılım mekanizmalarında aldıkları en önemli rol ise çevrimiçi tartışma ortamları oluşturarak fikirlerin paylaşılmasına ve yayılmasına katkı sağlamalarıdır. Özellikle siyasi kampanya yapmak amacıyla siyasetçiler tarafından oluşturulan çevrimiçi tartışma forumları vatandaşların ve sivil toplumun katılımı açısından önemli bir etkileşim ortamı sunmaktadır.

Kamu kurumları ve kamu personelleri e-katılım olgusunun temel altyapısını oluşturan, yasal düzenlemelerini planlayan ve meşru bir şekilde çevrimiçi ortamda var olmalarını sağlayan aktörler olarak e-katılım mekanizmalarında yer almaktadırlar. Ayrıca vatandaşlarla çevrimiçi etkileşim bağlamında da yine siyasetçiler kadar aktif olmaları gerekmektedir. Kamu kurumları tarafından bulunulan e-katılım girişimleri e-yönetişim için önemli birer araç konumundadır (Bingham vd., 2005). Sivil toplum, vatandaş ve bürokrasiyi bir araya getirmesi kapsamında kamu kurumlarının çevrimiçi katılımı önem teşkil etmektedir. Buna ek olarak dağıldıkları geniş coğrafi alan nedeniyle kamu kurumlarının e-katılım faaliyetleri çeşitlilik arz etmektedir. Her bölgede farklı kültürel, sosyal ve siyasal şartlara ve ihtiyaçlara bağlı olarak farklı e-katılım stratejileri geliştirilmesi ve farklı hizmetler sunulması gerekmektedir. Sonuç olarak kamu kurumlarının e-katılım mekanizmalarında aktif olmaları e-yönetişimin başarısı açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kuruluşlar ise e-katılım mekanizmalarında kitlesel organizasyonlar aracılığıyla çevrimiçi fırsatlardan yararlanmaktadırlar. Çevrimiçi örgütlenmeler kurmak, e-katılım platformlarını kullanarak kampanyalar düzenlemek ve çevrimiçi toplantılar yapmak suretiyle katılımın artırılmasında ve etkileşim sağlanmasında rol oynamaktadırlar. Bunlar sonucunda internet tabanlı yeni bir aktivizm modeli de ortaya çıkmaktadır (Khanna, 2005). E-katılım faaliyetlerinin yaygınlaşması açısından da gönüllü örgütlerin katılımı önem kazanmaktadır. Özellikle çevrimiçi olarak düzenlenen protesto, tepki ve yardım kampanyası gibi etkinlikler vasıtasıyla belirli hedeflere ulaşmak isteyen

sivil toplum kuruluşları veya gönüllü kuruluşlar e-katılım platformlarının popürlüğünü artırarak bu platformlara olan ilgiyi de artırmaktadır.

Yukarıda sayılan temel aktörler haricinde e-katılım süreçlerine dışarıdan dahil olarak özel kuruluşlar ve enstitüler gibi farklı aktörler de etkili olmaktadır. Özellikle teknolojik altyapının sağlanmasında teknoloji geliştirme enstitülerinden ve e-katılım platformlarının yapılandırılmasında internet odaklı çalışan özel firmalardan alınan destekler e-katılım açısından birer belirleyici konumundadırlar.

3.2. E-Katılımı Etkileyen Faktörler

E-katılımı etkileyen faktörler, e-katılım süreçlerinin bir parçası olmayıp süreçleri etkileyen tüm konuları içermektedir. E-katılım aktörlerinin ve faaliyetlerinin yer aldığı kapsamın bir parçası olarak bu unsurları tetikleyen veya engelleyen faktörler olmaları nedeniyle e-katılımın gerçekleşmesi açısından önem kazanmaktadır. Bu faktörler; bilgiye ulaşılabilirlik, altyapı, temel teknolojiler, siyasi ortam, erişilebilirlik, yasal mevzuat ve devlet teşkilatının uygunluğu gibi temel değişkenleri içermektedir (Sæbø vd., 2007).

Eldeki bilgilerin miktarı, kapsamı ve kalitesi bağlamında bilgiye ulaşılabilirlik e-katılımın gerçekleşmesi açısından önemli bir unsurdur. E-katılım bilginin paylaşımı ve dönüşümü ile başarılı olabilen bir kavramdır. Bilginin özgür dolaşımı ve aktörlerin bilgiye ulaşabilmesi e-katılımın başarısını doğrudan etkileyen faktörlerdir. Bilginin olmadığı veya bilgiye erişimin eşit olmadığı yerde aktif ve adil bir katılım ortamından bahsedilemez (Norris, 2001). Özellikle internetin yayılması ile ulaşılabilen çevrimiçi bilgi akışı vatandaş katılımını ve aynı zamanda siyasal katılımın artırılmasında önemli bir etken olmaktadır. Çünkü bir etkileşim ortamı yaratılması ve sonuç olarak e-yönetişim stratejilerine uygun bir katılım mekanizması oluşturulması için katılım göstermesi gereken aktörlerin gerek duydukları bilgiye erişebilmeleri gerekmektedir.

Altyapı, e-katılımın gerçekleştirilmesi için gerekli teknik imkânların sağlanması, araç-gerecin temin edilmesi ve ihtiyaç duyulan uygulamaların mevcut olması açısından önemlidir. Altyapının kapsadığı başlıklar içerisinde internet altyapısı, elektronik altyapı, teknik altyapı ve benzeri gereksinimler yer almaktadır. Gerekli altyapı sağlanmadıkça katılım mekanizmalarının çevrimiçi erişime açılması mümkün olmadığından dolayı e-katılımın hayata geçirilebilmesi için altyapının önemi de yadsınamaz (Chadwick, 2003). Altyapının sağlanması ihtiyacının ötesinde eşit dağılımı da önemli bir noktadır. Bu nedenle e-katılım faaliyetleri yürütülen alanlarda e-katılım aktörlerinin hepsine eşit altyapı sunulması gerekmektedir. Bu nedenle e-katılım faaliyetleri planlanmadan önce gerekli altyapının olup olmadığı dikkate alınması gereken öncelikli faktörlerden biridir.

E-katılımın uygulamaya geçirilmesinde birçok farklı yöntem bulunması nedeniyle bu yöntemlerin hayata geçirilmesinde ihtiyaç duyulan teknolojiye sahip olunması da önem kazanmaktadır. E-katılımı etkileyen bir faktör olarak bahsedilen temel teknolojiler, e-katılım uygulamaları organize edilirken gerekli olan temel teknolojilerin elde edilmesi veya üretilmesi ile ilgilidir. Buna örnek olarak internet forumlarının oluşturulması, coğrafi bilgi sistemlerinin geliştirilmesi, elektronik haberleşme kanallarının kurulması gibi temel

gereklilikler sıralanmaktadır. E-katılımı etkileyen temel teknolojiler genel olarak internet teknolojileri kapsamında yer almaktadır. Ancak bazı durumlarda navigasyon sistemleri, lokasyon sistemleri ve uydu sistemleri gibi temel teknolojilere de ihtiyaç duyulabilmektedir.

E-yönetişimin etkili olabilmesi için gerek duyulan en önemli faktörlerden birisi erişilebilirliktir. E-katılımı etkileyen bir faktör olmasının yanı sıra erişilebilirlik e-katılım süreçlerini bir bütün olarak etkileyen geniş bir kapsamı ifade etmektedir. Nitekim erişilebilirlik e-katılımı etkileyen diğer faktörleri de etkileyen bir faktördür. İnternete, bilgiye, teknolojiye, altyapıya ve gerekli diğer faktörlere erişilebilirlik de e-katılım açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda e-katılımda yer alan tüm aktörlerin eşit ve adil erişim haklarına ve olanaklarına sahip olmaları e-katılımın başarısı açısından gereklidir. Bu noktada özellikle dezavantajlı aktörlerin, kısıtlı olanaklara sahip olan aktörlerin desteklenmesi önemlidir. Örneğin maddi kaynaklara veya internete erişimi düşük seviyelerde olan yerel birimlerin sunması gereken e-katılım hizmetlerinde desteklenmeleri erişim eşitliği açısından gereklidir. Aksi halde bölgesel veya yerel eşitsizlikler ortaya çıkarak bazı vatandaşların e-katılım hizmetlerine erişim olanakları bulunurken bazı vatandaşların olanaklarının bulunmaması gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle herkes tarafından eşit olarak erişilebilen hizmetler e-katılımın önemli hedeflerinden birisidir (Jaeger ve Thompson, 2004).

Son olarak bir ülkenin devlet yapılanması, hükümet biçimi ve yasal mevzuatı e-katılımın uygulanması açısından etkili olan faktörler olarak değerlendirilmektedir. Nitekim e-katılım uygulamalarının yasal düzen içerisinde oluşturulması ve varlığını koruyabilmesi açısından ülkenin siyasi ve hukuki şartları ile uyumlu olması gerekmektedir. Bu bağlamda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonrasında ülkeler yasal mevzuatlarında hatta yönetim biçimlerinde bazı değişikliklere gitme durumunda kalmışlardır. Çünkü bu gelişmeler sonucunda yönetim, demokrasi ve katılım gibi kavramlar yeni anlamlar kazanmış ve yeni ihtiyaçlara sahip olmuşlardır (Chadwick ve May, 2003).

3.3. E-Katılım Faaliyetleri

E-katılım mekanizmasının işleminde izlenen yollar ve kullanılan yöntemler e-katılım faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır. Yerine, zamanına, amacına ve ihtiyaca göre oluşturulan birçok e-katılım faaliyeti bulunmaktadır. Bunların başlıcaları e-oylama, e-aktivizm, e-dilekçe, e-danışma, e-kampanya, çevrimiçi siyasi söylemler ve çevrimiçi karar verme olarak sıralanmaktadır (Sæbø vd., 2007).

E-oylama, oy verme işlemlerinin çevrimiçi ortama taşınmasını ifade etmektedir. Oy verme ve oy sayımı prosedürlerini hızlandıran ve kolaylaştıran bir faaliyet olması bağlamında özellikle siyasal katılımı ve sayımlara duyulan güveni artırmaktadır (Smith ve Clark, 2005). E-oylama faaliyetinin hayata geçirilmesi ile birlikte seçimlerde ortaya çıkan birçok maliyetten kurtulmak, erişim kısıtlarını aza indirmek ve insan kaynaklı hataları ortadan kaldırmak mümkün hale gelmektedir. Böylece vatandaşların seçimlere olan güvenleri de güçlenmektedir (Xenakis ve Macintosh, 2005).

Ancak işlemlerin elektronik ortamda yürütülmesi, özellikle de çevrimiçi faaliyetlere yer verilmesi güvenlik açıklarını da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple e-oylama faaliyeti gerçekleştirilirken e-katılımı etkileyen faktörlerin büyük bir özenle hazırlanması ve güvenlik önlemlerinin alınması önemli bir gerekliliktir. Bu anlamda yeterli altyapıya sahip olunmayan durumlarda e-oylama, e-yönetişim algısını olumsuz etkileyecek olması bağlamında uygulanmamalıdır.

E-aktivizm, e-danışma, e-dilekçe ve e-kampanya gibi faaliyetler; siyasi partilerin, kamu kurumlarının, hükümet birimlerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve benzer e-katılım aktörlerinin internet üzerinden veya elektronik ortamlar vasıtasıyla yürüttükleri faaliyetleri ifade etmektedir. Bu faaliyetlerin yürütülmesindeki temel amaç karar alma mekanizmalarını etkilemek ve vatandaşların katılımını artırmaktır. E-aktivizm; sivil toplum kuruluşlarının, gönüllü kuruluşların veya çıkar gruplarının kendi ilgi alanları veya bakış açıları ile ilgili konularda katılımı teşvik etmek için kullandıkları bir faaliyet türüdür (Taylor ve Burt, 2005). Aynı şekilde e-kampanya da e-katılım kanallarının reklam çalışmaları, gönüllülük faaliyetleri ve yardım kampanyaları gibi amaçlarla kullanılmasını ifade etmektedir. E-danışma internet üzerinden verilen danışma hizmetlerini ve kamu kurumları veya çıkar grupları tarafından vatandaşlardan alınan geri bildirimleri kapsamaktadır. E-dilekçe ise vatandaşların istek, öneri ve şikâyetlerini e-katılım kanalları üzerinden dile getirdikleri ve bu istek ve şikâyetler ile belirli süreçleri etkileme amacıyla oldukları faaliyetleri ifade etmektedir (Prosser ve Muller-Torok, 2002). Tüm bu faaliyetler e-katılımın farklı aktörleri tarafından uygulanmakla beraber yine farklı aktörleri tarafından da kullanılmaktadır. Yani belirli bir etkileşim alanı yaratarak e-katılımın geri bildirim mekanizmalarının da çalışmasında etkili olmaktadır.

Çevrimiçi siyasal söylem ve çevrimiçi karar verme faaliyetleri bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla çevrimiçi ortamlara taşınarak belirli değişimler geçiren politik faaliyetleri ifade etmektedirler. Siyasal söylemlerin çevrimiçi ortama taşınması siyasetçiler ve diğer aktörler arasındaki etkileşimi artırmak suretiyle aktörlerin politika yapım süreçlerine daha doğrudan katılımının önünü açmaktadır (Bekkers, 2004). Zira bu söylemler geleneksel yöntemlerde olduğu gibi yalnızca politikacıların söylemde bulunduğu diğerlerininse yalnızca iletişimin alıcı konumunda oldukları yapıyı aşmaktadır. Çevrimiçi siyasal söylemde tüm aktörler hem alıcı hem de söylemin kaynağı konumunda yer almaktadırlar. Aynı şekilde çevrimiçi karar alma faaliyeti de etkileşimi ve bilgi akışını artırması bağlamında e-yönetişimi güçlendiren bir e-katılım faaliyetidir. Tüm aktörlerin karar alma süreçlerinde aktif olarak yer alabildikleri bir kanal oluşturmak her ne kadar zor bir faaliyet olsa da en azından tüm aktörlerin fikirlerini sunabilecekleri bir tartışma ortamı yaratmak dahi katılımın artırılması açısından etkili olmaktadır. Genellikle siyasetçiler bu tip ortamları doğrudan karar alma süreçleri yerine koyarak değil de karar alma süreçleri öncesinde fikir alma ortamları olarak kullanılmaktadırlar.

3.4. E-Katılımın Etkileri

E-katılımın gerçekleşmesini belirleyen bir unsur da e-katılımın olumlu ve olumsuz tüm etkileridir. E-katılım faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan istenen ve istenmeyen tüm

sonuçları ve bu sonuçların yarattıkları etkileri ifade etmektedir. Bu etkilerin başlıcaları olarak vatandaş katılımı etkileri, müzakereci etkiler ve demokratik etkiler sıralanabilir (Sæbø vd., 2007). Vatandaş katılımının etkileri, vatandaşların ve diğer sivil aktörlerin e-katılım faaliyetlerine katılım gösterdikten sonra katılım düzeylerindeki değişimler ve bunlar sonucunda ortaya çıkan etkiler ile ilgilidir. E-katılım, bilginin ve siyasi söylemlerin paylaşımını ve dolaşımını artırdığından dolayı yönetim algısı üzerinde, katılım üzerinde ve demokrasi üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Vatandaş katılımının e-katılım kanalları vasıtasıyla genişletilmesi, yeni katılım faaliyetlerinin türetilmesi ve yeni etkileşim alanlarının oluşturulması nedeniyle vatandaş katılımı etkisinin siyasal sistemler üzerinde önemli bir unsur olduğu gözlemlenebilmektedir. Müzakereci etkilerine bakıldığında ise e-katılım; müzakereyi, tartışma ortamlarını, fikir alışverişlerini desteklemesi bağlamında daha özgür ve eşitlikçi bir katılım ortamının yaratılmasında etkili olmaktadır. Demokratik gelişmişlik bağlamında etkileşimin yoğun olduğu böyle ortamların varlığı ve devamlılığı e-yönetimi güçlendirmektedir. Son olarak demokratik etkilerine bakıldığında e-katılım; siyasal sistem içerisinde hem niteliksel olarak hem de niceliksel olarak demokrasinin uygulanma alanlarını genişletmektedir. Diğer etkilerinin sonuçlarına da bağlı olarak e-katılım, e-demokrasi mekanizmalarını harekete geçirerek demokratik gelişmişliğin artmasında ve elektronik anlamda gelişmesinde önemli roller oynayarak siyasal sistemlerde ve toplumlarda e-yönetim algısının yerleşmesinde kritik bir görev üstlenmektedir.

3.5. E-Katılımın Değerlendirilmesi

E-katılımın değerlendirilmesi bir çeşit denetleme mekanizması olarak da ifade edilebilir. E-katılımın sağlıklı yürütülebilmesi açısından, geri bildirim ve kontrol mekanizması olarak önemli bir yer tutmaktadır. E-katılımın aktörlerinin, faaliyetlerinin, etkilerinin ve e-katılımı etkileyen faktörlerin belirli kriterler göz önünde bulundurularak bir ölçme ve değerlendirme altına alınmasını ifade etmektedir. Bu kriterleri Sæbø ve arkadaşları (2007) katılım miktarındaki değişimler, katılımcıların demografik özellikleri ve çevrimiçi faaliyetlerin içerik ve biçimleri olarak sıralamaktadırlar. Bu kriterlere dayanarak değerlendirilen faaliyetlerin yeniden düzenlenmesi sonucunda da daha kaliteli bir e-katılıma ve gelişmiş bir e-yönetim sistemine ulaşılması hedeflenmektedir.

E-katılımın değerlendirilmesi bağlamında ortaya çıkan kriterler incelendiğinde tüm kriterlerin belirli eksiklikleri gidermeye yönelik olarak belirlendikleri anlaşılmaktadır. E-katılım faaliyetlerine ne kadar çok aktörün dahil olduğu, ne kadar aktörün farklı faaliyetlerin içerisinde bulunduğu ve katılımcı sayısındaki değişim ile faaliyet sayısındaki değişim arasında nasıl bir ilişki olduğu geleneksel yöntemlerle e-katılımın karşılaştırılması ve e-katılım faaliyetlerinin birbirleri arasında karşılaştırılması için önemli istatistikî değerler teşkil etmektedirler. Niceliksel değerler bağlamında ortaya konulan sonuçlar e-katılım faaliyetlerinin katılımın geliştirilmesi ve güçlendirilmesi açısından ne kadar etkili olduğunu istatistiksel olarak gösterecek olması bağlamında etkili bir yöntemdir. Öte yandan çevrimiçi katılım faaliyetlerinin şekil ve içerik bağlamında değerlendirilmeleri de yine e-katılımın daha iyi olmasını sağlamak için bir fırsattır. Zira bu şekilde istenilen çıktılara ulaşılması için

engel oluşturan konseptlerin yenilenmesi fırsatı e-katılım mekanizmalarına sunulmuş olmaktadır. Böylece farklı biçim ve içerikler arasında yapılan karşılaştırmalar sonucunda belirli ideal şekil ve içerikler de belirlenebilecektir.

Son olarak katılımcıların demografik özelliklerinin değerlendirilmesi de e-katılım faaliyetlerinin katılımcılara hangi ölçüde eşit erişim olanağı tanıdığını veya hangi yaş gruplarında yahut sosyo-ekonomik gruplarda eksiklikler olduğunu tespit etmek açısından faydalı olmaktadır. E-katılım süreçlerine dâhil olan aktörlerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik durumları ve benzeri demografik özellikleri üzerinden değerlendirilmesi sonucunda tüm bu değişkenlere bağlı olarak yeni düzenlemeler yapılmasının önü açılmaktadır.

Sonuç

İnternet bireylerin bilgiye ulaşımını kolaylaştırmakta ve ayrıca birbirleri ile etkileşime geçirme gücünü de elinde bulundurmaktadır. Bu bağlamda bilgi iletişim teknolojileri ve internet bireylerin demokratik süreçlere katılımını artıracak bir araç olarak görülmektedir.

Devletin dijitalleşmesi ve internet kullanım oranlarının gün geçtikçe artması ve sosyal medyadaki önemli büyüme bireylerin karşılıklı etkileşimlerine imkân vererek daha katılımcı olmalarını sağlayan yeni fırsatlar sunmaktadır. Çünkü internet yeni teknolojileri kullanarak hem siyasetçilerin hem de vatandaşların gerçek zamanlı, daha geniş ve aktif katılımını sağlamaktadır. Ayrıca bilgi iletişim teknolojileri vatandaşlar ve devlet arasındaki engelleri, gerek merkezi gerekse yerel düzeyde, geleneksel ilişki şekillerinin üstesinden gelerek ve sivil katılım için çeşitli e-katılım imkânları sunarak aşmaktadır.

Devlette ve kamu yönetimlerinde elektronikleşmenin gerçekleştiği dönemde, demokrasi olgusu da önüne “e” eki almış ve elektronik ortama taşınarak çağa ayak uydurmuştur. Elektronik demokrasi kavramının ortaya çıkması demokrasinin ilerlemesi ve gelişmesi açısından, özellikle temsili demokrasinin temsilde adaleti sağlayamadığı tartışmaları gündemdeki yerini ve sıcaklığını korurken, yeni bir dönem başlatmıştır. Dünyada son yıllarda yapılan seçimlere katılım oranları incelendiğinde ciddi düşüşler de gözlemlenmektedir. Bu bağlamda; e-demokrasi düşüncesi oldukça ilgi gören bir olgu olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

E-demokrasi olgusu, vatandaşların resmi görevlilere ulaşma ve etkileşime girme, resmi önerilere ve düzenlemelere ilişkin çevrimiçi değerlendirme ve yorum; çevrimiçi forumlar, çevrimiçi istişareler ve çevrimiçi referandum; çevrimiçi kayıt; e-oylama vb. araçlar üzerinden resmi faaliyet ve kararlara vatandaş katılımı imkânlarını kapsayacak şekilde vatandaşlar ve devlet arasında çok daha kapsamlı ve karmaşık etkileşimi de içerebilir. Temsili demokrasinin yaşadığı temsil krizi sonucu doğrudan demokrasiye geçiş tartışmaları gündemdeki yerini korumakta; e-demokrasi, temsili demokrasiye doğrudan demokrasinin yöntemlerini kazandırmanın önemli bir aracı olarak görülmektedir.

E-demokrasinin, elbette demokrasinin de tam manasıyla tesis edilebilmesi için gerekli olan en önemli faktörlerden biri “katılım”dır. Nitekim katılımın temelinde yer alan, vatandaşların kamu görevlilerini seçme ve kendisini temsil etme görevini verme hakkı demokrasinin diğer ilkelerinin öncülü olarak değerlendirilmektedir.

E-katılımın teoriden uygulamaya geçişinde bazı belirleyiciler ve unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak e-katılım bazı değişkenlere bağlı olarak şekillenen bir uygulama alanına sahip olmuştur. Bu değişkenler, “*e-katılımın aktörleri, e-katılımı etkileyen faktörler, e-katılım faaliyetleri, e-katılımın etkileri ve e-katılımın değerlendirilmesi*” olarak beş farklı grup altında sınıflandırmaktadırlar.

Bu değişkenler birbirlerine bağlı olarak değişim göstermekte ve e-katılımın hayata geçirilmesinde belirleyici rol oynamaktadırlar. E-katılım tüm bu unsurların belirli bir düzen içerisinde ve belirli düzeylerde yer almaları sonucunda şekillenmektedir. Bu düzende e-katılımı etkileyen faktörler dışsal bir öge olarak diğer tüm faktörleri de etkileyen temel bir gereksinim olarak yer almaktadır. Aktörler, e-katılım faaliyetlerinin itici gücü olarak sistemi harekete geçiren ve bunun sonucunda belirli olumlu veya olumsuz etkileri meydana getiren unsur olarak yerlerini almaktadırlar. Etkilerin ortaya çıkması sonucunda e-katılım faaliyetlerinin değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarına göre güncellenerek faaliyetlerin iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bunun üzerine bu düzen, e-katılımı etkileyen faktörlerin de değerlendirme sonuçlarına göre yeniden düzenlenmeleri durumunda sürekli devam eden bir döngü halinde işlemeye devam etmektedir. Kısacası, e-katılım kavramı unsurlarıyla birlikte gerçekleşen bir süreci veya döngüyü ifade etmektedir.

KAYNAKLAR

AKGÜN, Birol, (2003), “Küreselleşme, Sanal Siyaset ve E-Demokrasi”, **Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi**, (Ed. M. Akif Çukurçayır), Konya: Çizgi Kitabevi, 57-84.

BEKKERS, Victor, (2004), Virtual Policy Communities and Responsive Governance: Redesigning On-Line Debates. **Information Polity**, XI, 3/4: 193–203.

BINGHAM, L. B., Nabatchi, T. ve O'Leary, R., (2005), The new governance: Practices and processes for stakeholder and citizen participation in the work of government. **Public Administration Review**, LXV, 5: 547–558.

CHADWICK, Andrew, (2003), Bringing E-democracy back in: Why it matters for future research on e-governance. **Social Science Computer Review**, XXI, 4: 443–455.

CHADWICK, A. ve MAY, C., (2003), Interaction Between States and Citizens in the Age of the Internet: “E-Government” in The United States, Britain, and The European Union. **Governance International Journal of Policy and Administration**, XVI, 2: 271–300.

CINDOĞLU, Dilek; (2007), *İnternet ve Demokrasi: İnternetin Türkiye’de Kamusal ve Özel Alana İlişkin Sunduğu Açılımlara Kıyaslamalı Bir Bakış*, 105K175 Nolu TÜBİTAK Projesi, Ankara

CLIFT, L., Steven, (2003), E-Democracy, E-Governance and Public Net-Work. <http://www.publicus.net/articles/edempubli network.html> (03.08.2018).

CLIFT, L., Steven, (2004), E-Government and Democracy-Representation and Citizen Engagement in The Information Age. <http://www.publicus.net> (05.08.2018).

Commission of European Communities (2001). European Governance: A White Paper, 428, Brüksel, http://europe.eu.int/comm/governance/index_en.htm (05.08.2018).

ÇİTÇİ, Oya, (1996), "Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt.5, Sayı.16.

GÖKCE, Orhan ve Erhan ÖRSELLİ, (2012), "E-Demokrasi Vatandaşların Siyasete İlgilerinin ve Katılımlarının Arttırılmasının Bir Aracı Mı?", **E-Devlet, Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler**, (Ed. M. Zahid Sobacı ve Mete Yıldız), Nobel Yayınevi, Ankara, 39-64.

GRÖNLUND, Ä. ve Horan, T. (2005), Introducing e-gov: History, definitions and issues. **Communications of the AIS**, 15: 713-729.

GRÖNLUND, Ake (2002), "Electronic Government: Efficiency, Service, Quality and Democracy", **Electronic Government: Design, Applications & Management**, (Ed. Ake Grönlund), Hershey, PA: Idea Group, 23-50.

HACKER, K. L. (2004), The Potential of Computer-Mediated Communication (CMC) For Political Structuration, **Javnost-The Public**, XI, 1: 5-25.

JAEGER, P. T., ve Thompson, K. M. (2004), Social Information Behavior and The Democratic Process: Information Poverty, Normative Behavior, and Electronic Government in The United States. **Library and Information Science Research**, XXVI, 1: 94-107.

KHANNA, P. (2005), Activists Take Politics to a New Frontier, (Akt. Øystein Sæbø, Jeremy Rose ve Leif Skiftenes Flak) **Computing Canada**, XXXI, 13: 20-25.

KLEIN, H. K. (1999), Tocqueville in cyberspace: Using the Internet for citizen associations. **Information Society**, XXXI, 4: 213-220.

KUBICEK, Herbert ve, Hilmar WESTHOLM (2007). "Scenarios for Future Use of E-Democracy Tools in Europe", **Current Issues and Trends in E-Government Research**, (Ed. Donald Norris) London: CyberTech Publishing, 203-223.

LENIHAN, Donald G., (2005), "Realigning Governance: From E-Government to E-Democracy", **Practicing E-Government: A Global Perspective**, (Ed. Mehdi Khosrow), Pour: Idea Group Publishing, 250-287.

MACINTOSH, Ann (2004), "Characterizing E-Participation in Policy-Making". **Proceedings of the 37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences**, 1-10, IEEE, Hawaii.

MAHRER, Harald (2007), "The Quest for Advocates: Exploring the Missing Political Good Will for E-Democracy in Europe", **Current Issues and Trends in E-Government Research**, (Ed. Donald Norris) London: CyberTech Publishing, 224-246.

MARIA, Eleonora Di ve Luca Simone RIZZO (2005), "E-Democracy: The Participation Of Citizens and New Forms Of The Decision-Making Process", **On Line Citizenship: Emerging Technologies for European Cities** (Ed. Elonora Di Maria Stefano Micelli), USA: Business Media, 71-106.

MILAKOVICH, M. E. (2010), "The Internet and Increased Citizen Participation in Government". **Journal of eDemocracy & Open Government**, II, 1: 1-9.

NORRIS, Donald F. (2007), "Electronic Democracy at the American Grassroots", **Current Issues and Trends in E-Government Research**, (Ed. Donald Norris) London: CyberTech Publishing, 163-179.

NORRIS, Pippa (2001). **Digital divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide**. Cambridge University Press, Cambridge, UK.

ÖRSELLİ, Erhan, (2013), "E-Democracy, Social Media And E-Participation Within The Context Of New Participation Opportunities Of The Internet", **2013 ICOI The International Conference of Organizational Innovation**, 02-04 June 2013, Hua Hin/Tailand, 1695-1704.

PROSSER, A., ve MULLER-TOROK, R. (2002), E-democracy: A New Dimension in Democratic Decision Making. **Wirtschaftsinformatik**, XLIV, 6: 545-556.

SÆBØ, Ø., ve PÄIVÄRINTA, T. (2006), Defining the "E" in e-Democracy: A Genre Lens on IT Artefacts. **29th Information Systems Research Seminar in Scandinavia**, Helsingoer: Denmark.

SÆBØ, Ø. , ROSE, J. ve FLAK, L. (2007), The shape of eParticipation: Characterizing an emerging research area, **Government Information Quarterly**, XXV, 3: 400-428.

SINGH, A. K. ve SHARMA, V. (2009), "E-Governance and E-Government: A Study of Some Initiatives", **International Journal of Ebusiness and Egovernment Studies**, I, 1: 1-14, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/257091> (06.08.2018).

SMITH, A. D., ve CLARK, J. S. (2005), Revolutionizing The Voting Process Through Online Strategies. **Online Information Review**, XXIX, 5: 513-530.

TAYLOR, J., ve BURT, E. (2005), Voluntary Organizations as E-democratic actors: Political identity, legitimacy and accountability and the need for new research. **Policy and Politics**, 33, 4, 601-616.

VAN DIJK, J. (2000), Models of democracy and concepts of communication. (Ed. K. L. Hacker, ve J. Van Dijk), **Digital Democracy: Issues of Theory and Practice**, Sage Publications: London.

Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ - Dr. Öğr. Üye. Erdal BAYRAKÇI - Arş. Gör. Niyazi KARABULUT

WILLIAMSON, Andy (2010), "Using Mixed Methods to Discover Emergent Patterns of Local eDemocracy" **AI & Soc**, 25: 321–333.

XENAKIS, A., ve MACINTOSH, A. (2005), Trust analysis of the U.K. e-Voting pilots. **Social Science Computer Review**, XXIII, 3: 312–325.